

**Magdaléna Rychlíková:
Slováci v Praze. Vliv
velkoměsta na jejich integraci
do českého prostředí –
Stručný společensko-kulturní
a politický přehled.**

Etnologický ústav AV ČR,
Praha 2011, 113 s.

Problematika vztahu slovenských migrantů s majoritní českou společností a budování slovenské národní identity na území České republiky je od devadesátých let aktuálním tématem společenskovědních oborů. Rozpad Československa s sebou přinesl četné společensko-politické změny v dosavadní multietnické společnosti. Čeští Slováci, do té doby plně integrovaní, získali pozici národnostní menšiny a po legislativní stránce se v zemi stali cizinci. O této problematice pojednává kniha Magdalény Rychlíkové, která se zabývá postavením Slováků v Čechách – zejména v Praze, jejich vztahy s dominující českou společností i vývojem slovenských kulturních organizací v České republice. Téma není omezeno pouze na současnou perspektivu, nýbrž je rozpracováno i v historickém kontextu.

Kniha je tematicky rozčleněna do pěti kapitol. Úvodní část je věnována historii – popisuje postavení Slováků na území České republiky v časové linii od 19. století po rok 1993 a dále až do současnosti. Po této obsáhlejší historické analogii následuje část zaměřená demograficky a závěrečná kapitola se věnuje slovenskému kulturnímu životu, a zejména činnosti církví v Praze. Jednotlivé podkapitoly jsou chronologicky uspořádané a mají logickou návaznost. Demografické údaje jsou rozpracovány do přehledných tabulek a grafů,

kteří obsahují množství zajímavých informací, ale v samotném výkladu často nejsou vůbec zohledněny (s. 47), nebo je jejich interpretace přinejmenším poněkud stručná. Chybí také odkazy na ně přímo v textu.

V první kapitole autorka upozorňuje, že příliv slovenských přistěhovalců do Prahy nebyl charakteristický pouze pro 20. století. Na základě studia relevantní literatury a archivních pramenů přináší rozsáhlé a detailní poznatky o tom, kterak se vyvíjel vztah Čechů a Slováků od dob národního obrození, kdy byli Slováci navzdory jazykovému pojetí národa považováni za součást národa českého (s. 8). Jednotlivé podkapitoly se pak věnují statusu slovenské populace v Praze a jejím kulturním aktivitám v zásadních obdobích české historie, tzn. v době první světové války, první a druhé republiky, druhé světové války, dále v poválečném raně socialistickém období, v období tzv. normalizace a dále až do rozdělení Československa v roce 1993. Rovněž zmiňuje několik vln slovenské migrace, z nichž první, byť nepřilíh výrazná, proběhla již v 19. století. Autorka seznamuje čtenáře s politickými vyhláškami a legislativními úpravami, které napomohly úspěšné integraci slovenské populace mezi Čechy. Slovákům tak byl například umožněn rozvoj vlastní kultury v českých zemích, používání slovenštiny při komunikaci s úřady a podobně (s. 26). Výjimku tvoří období druhé světové války, kdy se po vzniku Slovenského štátu a Protektorátu Čechy a Morava dostali Slováci do postavení národnostní menšiny, ač se za ni sami nepovažovali (s. 20).

Rozdělení Československa a vznik samostatné České a Slovenské republiky znamenal četné veřejnoprávní změny, které se dotkly jak české, tak slovenské společnosti. Slováci totiž poprvé v historii získali

status národnostní menšiny, i když vzhledem ke společné historii byli shledáni velmi specifickou menšinou se zvláštními nároky (s. 31). Rozpad Československa přinesl pro slovenskou populaci žijící na území nově vzniklé České republiky mnohé legislativní obtíže. Autorka se v této kapitole věnuje širokému spektru problematických oblastí, se kterými se novopečená slovenská menšina musela potýkat. Na pozadí legislativních nařízení a právních dohod ukazuje problematiku státního občanství, důchodového zabezpečení, školství, zaměstnanosti či zdravotní péče.

V kapitole věnované demografickému vývoji se autorka opírá převážně o statistické dokumenty. V porovnání s podrobně zpracovanými oddíly pojednávajícími o společné historii Čechů a Slováků však tato část působí poněkud nevyváženě, občas až příliš stručně. Kapitola je doplněna tabulkami a grafy, které – jak již bylo výše řečeno – místy jen chabě navazují na text a čtenář se může pouze intuitivně domnívat, jakou mají s uvedeným výkladem spojitost (s. 47). Autorka se zde dotýká i otázky migrace po roce 1993 a nastiňuje asimilační vlny slovenské populace. Tato témata jsou ovšem uchopena velice stručně a povrchně. Kapitola postrádá hlubší vhled a nadstavbu a připomíná spíše pozitivistické vršení dat.

Poslední dvě kapitoly knihy se věnují kulturnímu a náboženskému životu Slováků v Praze. Zásadním mezníkem masivního zakládání slovenských spolků bylo období po sametové revoluci, kdy byl přijat zákon umožňující sdružování a zakládání spolků (s. 52). Devadesátá léta 20. století tak byla ve znamení narůstajícího zájmu o rozvoj slovenského kulturního života. Autorka v textu jmenuje několik nejvýznamnějších spolků (Obec Slovákův v České republice, Klub

slovenskej kultúry aj.) a odkazuje na některé časopisy, které tyto organizace vydávají (např. *Džavot*, později *Korene*). Dále se rozepisuje o programu těchto spolků, které řeší postavení Slováků v České republice, tvorbu národní identity a zejména to, jakým způsobem rozvíjet tzv. slovenskost – tedy lásku ke kultuře a slovenskému jazyku a uchovávat vědomí o vlastních kulturních kořenech. Pátá kapitola pak přináší cenné informace o náboženských aktivitách ze současného i historického kontextu, neboť Slováci se na rozdíl od Čechů vyznačují vysokou mírou religiozity. Tato poslední kapitola rovněž popisuje činnost církví, které pořádají bohoslužby ve slovenském jazyce za účelem utužování jeho symbolické hodnoty. Poměrně obsáhlou část přitom autorka věnuje činnosti evangelické církve augsburského vyznání. Přestože česká vědecká obec se zmíněnou tematikou zabývá jen okrajově, autorce publikace se podařilo ji velmi dobře zmapovat a podat detailní výklad o náboženských aktivitách Slováků v Praze. Na základě těchto informací lze také vyvodit závěr, že spolu se vznikem slovenských spolků a církví sílí i antiasimilační tendence, neboť Slováci sami sebe za menšinu nadále nepovažují; je proto možné, že v budoucnu se asimilační model změní v plně integrovaný, jako tomu bylo během éry socialismu.

Práci můžeme kromě několika formálních chyb vyčíst nedostatky, které se týkají terminologie i metodologie. Autorka konceptualizuje slovenskou menšinu žijící v Praze jako komunitu (s. 5). Třebaže pojem „komunita“ je velku nejednoznačný, pro definici komplexní slovenské populace v Praze není podle mého názoru příliš vhodný. Z antropologického hlediska network pražští Slováci žádný prostorově ohraničený autonomní útvar a rovněž se nedá říci,

že by spolu sdíleli kulturní či hodnotový systém; naopak, jak v Praze, tak i v celé České republice se jedná spíše o roztroušenou populaci, převážně asimilovanou, často žijící ve smíšených manželstvích. Možná by bylo vhodnější pojem v rámci studie lépe definovat, rozlišit, uvést do kontextu. Dalším problémem, zasahujícím spíše do roviny metodologické, je přemíra témat a použitých přístupů k jejich uchopení. Práce se věnuje příliš širokému spektru problematiky týkající se slovenských přistěhovalců – historickému vývoji, sociálním problémům, demografickým a asimilačním tendencím, kulturnímu životu a podobně. V rámci těchto témat autorka využívá historickou, politologickou i legislativně-právní optiku. Studie proto působí spíše neuceleným, roztržitým dojmem. Některá témata rovněž mají podobu stručného nastínění dané problematiky, které je spíše povrchní a postrádá hlubší souvislosti.

Na autorčinu obhajobu je nutno dodat, že práce se snaží podat komplexní výklad o slovenské populaci v Praze i v Čechách vůbec, který opírá jak o archivní prameny a statistické údaje, tak o dobové legislativní vyhlášky a o rozhovory s představiteli slovenských organizací a církví. Je třeba zohlednit rovněž kvalitní bibliografický aparát, který odkazuje na další autory zabývající se slovenskou populací v České republice. Patrná je autorčina snaha o vyváženost pohledu – na jedné straně předkládá legislativní normy a politická ustanovení ovlivňující menšinový život, na straně druhé se snaží o citlivý pohled na kulturní a náboženské aktivity slovenské menšiny. Kniha by rovněž mohla pomoci širší veřejnosti ke správnému pochopení „slovenskosti“, neboť tato tendence bývá neprávem napadána coby nacionalistická. Téma Slováků v Praze poskytuje

zajímavé podklady pro další výzkumy, upozorňuje například na některé nedostatečně probádané kulturní aktivity Slováků. Ač je tedy kniha tematicky roztržitěná a místy nemá hlubší přesah, řadí se rozhodně mezi přínosné práce věnované menšinám v České republice. Široké čtenářské obci nabízí sérii zajímavých faktů a vytváří základní nosnou kostru dané problematiky. Společenskovední obory zase obohacuje především pojednáním o náboženském životě Slováků v Praze, neboť tato problematika není přes svůj nepochybný význam dosud příliš zmapována.

Kristýna Šebianová

Dana Moree: *Učitelé na vlnách transformace. Kultura školy před rokem 1989 a po něm.*

Karolinum, Praha 2013, 185 s.

Kniha Dany Moreeové *Učitelé na vlnách transformace* je sondou do společenských změn po roce 1989 a jejich vlivu na klima a prostředí škol. Text je přitom strukturován do pěti hlavních kapitol. První z nich, „Transformace a prostředí škol ve světle současných teorií“, nastiňuje, jak proměna společnosti po roce 1989 souvisí se změnou kultury školy. Slouží také jako východisko pro pochopení výzkumu, který je popsán a interpretován v dalších kapitolách publikace. Autorka analyzuje proces transformace v kontextu společenských změn v zemích střední a východní Evropy po roce 1989 a zamýšlí se nad proměnou školy a její kultury. Kapitola nezahluje čtenáře odbornými termíny ani přemírou teorie, přesto se dozvídáme vše, co je potřebné k pochopení dalšího textu.

Kapitola druhá, „Proč a jak zkoumat transformaci kultury školy aneb O metodách“, shrnuje některá fakta, která jsou důležitá a klíčová pro volbu výzkumných otázek a metod. Autorka použila jako základní techniku sběru dat rozhovory s učiteli, které probíhaly podle předem stanoveného scénáře. Je to osvědčená kvalitativní technika, která slouží ke zjišťování názorů, stojí u subjektivních teorií. Rozhovory byly doplněny analýzou dokumentů, jako jsou výroční zprávy, kronika města a archiválie z okresního archivu. Přestože byl výzkum zaměřen především na učitele, byli do něj kromě učitelů zahrnuti i rodiče a samotní žáci. Do celkového obrázku o prostředí školy bylo nutno, dle názoru autorky, zapracovat i pohled žáků, proto byla využita i metoda dotazníku, avšak pouze ve třídách dětí, jejichž rodiče se zúčastnili rozhovorů. Je tedy spíše sondou do atmosféry v jedné konkrétní třídě. V závěru kapitoly je popsán vztah autorky – v tomto případě výzkumníka – ke zkoumanému prostředí a terén obou zkoumaných škol, které pracovně nazvala Kaštan a Lípa ve městě Remízek.

V kapitole třetí, „O Remízku a jeho prostředí“, je blíže charakterizováno město Remízek a „příběhy“ škol Kaštan a Lípa, včetně podrobné charakteristiky respondentů. Respondenti byli rozděleni do skupin – na skupinu učitelů, kteří učili kolem roku 1989 – tzv. „stará garda“, a na skupinu učitelů, kteří učí v současnosti – tzv. „současní učitelé“. Autorka zde popisuje také určité „trable“, které ji provázely při výběru respondentů a v začátcích realizace výzkumu. Čtvrtá, stěžejní a nejobsáhlejší kapitola s názvem „Učitelé vypráví o svých školách“ analyzuje rozhovory učitelů na uvedených dvou školách. Během rozhovorů byla zjištěna řada biografických údajů,

včetně motivace pro volbu učitelského povolání, jejich vzdělávací trajektorie a podobně, ale i mnoho osobních vzpomínek, proto autorka při psaní zvolila anonymizaci a jména i názvy pozměnila tak, aby je nebylo možné identifikovat. Učitelé ve svých úvahách „putovali“ od začátku své kariéry, tudíž zahrnuje období od šedesátých let 20. století až po současnost. V textu je zachováno co největší množství autentických výpovědí, které jsou tematicky seskupeny a okomentovány. Autorka sleduje osudy učitelů zároveň na obou školách, avšak z textu je většinou zřejmé, ze které školy daný respondent pochází. Pak u jednotlivých témat sleduje, zda je respondenti obou škol vnímají shodně, či odlišně. Kapitola je dále členěna na podkapitoly, které analyzují situaci na obou školách před rokem 1989 (co a jak se učilo, učitelé jako funkcionáři a jejich dilemata, vztahy mezi učiteli); dále události roku 1989 a jejich vliv na vztahy ve škole. Závěrečná podkapitola je věnována změnám po roce 1989 (změny ve společnosti, co reforma dala a vzala, proměny v obou zkoumaných školách a přání učitelů do budoucnosti).

Tato kapitola je z mého pohledu nejhodnotnější, protože kromě podrobné analýzy zachycuje autentické výpovědi učitelů, které jsou velmi cenné a přesně dokumentují situaci ve školství před rokem 1989 i po něm. Příběhy některých učitelů jsou velmi emocionální, až dramatické. I když byl výzkum prováděn „jen“ na dvou školách, ze své vlastní dřívější zkušenosti učitelky na prvním stupni základní školy před revolucí i po ní se ztotožňuji s mnoha výpověďmi a názory zkoumaných učitelů a myslím si, že i na jiných školách by autorka dospěla k podobným výsledkům. Stálo by za úvahu výzkum rozšířit i do jiných regionů a výpovědi

srovnat, i když vím, že je to velmi náročná a dlouhodobá záležitost.

V kapitole páté, „Diskuze a závěry“, autorka formuluje některé teze a teorie, které by mohly být dále ověřeny navazujícími výzkumy. Zamýšlí se nad proměnami naší společnosti, neboť uvedené školy simulují společnost „v malém“ a jejich prostředí představuje vzorek, který umožňuje zachytit a diskutovat na konkrétních situacích povahu těchto změn. Jedná se především o společenskou změnu a s nimi související proměny hodnotového systému; vztahy mezi dětmi a rodiči a jejich očekávání (očekávání jsou větší než v minulosti); kázeňské problémy; roli učitele a nejistotu ohledně funkčnosti celého vzdělávacího systému. I když si autorka klade mnoho otázek, které souvisí se změnami ve školách, a v některých případech není schopna nalézt odpověď, závěr přesto vyznívá optimisticky. Celý text je koncipován jako smysluplný a promyšlený celek, reflektující a integrující jak teoretické základy, tak výzkumné nálezy.

Nesporným kladem publikace je její čtivost a přehlednost, kromě logicky strukturovaného tématu k ní přispívají zvláště autentické výpovědi učitelů. Přínos publikace vidím také v tom, že autorka „otevřela“ téma role učitele v procesu transformace v našich podmínkách a motivuje nás k diskuzím na téma prostředí školy a její kultury. Kniha významným způsobem přispěje k hlubšímu zamyšlení a reflexi pedagogických pracovníků, kterým by měla být určena především. Osobně bych publikaci doporučila i studentům pedagogických fakult, kteří se jejím prostřednictvím mohou seznámit s prostředím a kulturou školy před a po roce 1989 na pozadí společenských změn.

Alena Vavřdová

Zygmunt Bauman – David Lyon: *Tekutý dohled.*

Broken Books, Olomouc 2013, 160 s.

Tekutý dohled je do podoby knihy převedená emailová konverzace, která probíhala mezi dvěma sociology – Zygmuntem Baumanem, narozeným v Polsku a žijícím ve Velké Británii, a Davidem Lyonem, narozeným ve Velké Británii a žijícím v Kanadě. V rámci svého rozhovoru Bauman a Lyon analyzují soudobou společnost pomocí konceptu „tekutého dohledu“: v rozhovoru i v názvu knihy se propojuje Baumanův zájem o „tekutost“ dnešní doby, kterou analyzoval například ve své knize *Liquid Modernity* (2000; česky vyšlo jako *Tekuté časy* v roce 2008), a Lyonův zájem o studium dohledu – Lyon je ředitelem Surveillance Studies Centre na Queen's University v Kanadě a zakládajícím redaktorem e-časopisu *Surveillance & Society*.

Bauman zastává tezi, že zatímco 19. století a první polovinu 20. století charakterizovaly pevné struktury a řád, klíčovým aspektem současné (post)modernity je „tekutost“. V současnosti se společenské struktury stále rychleji proměňují, stávají se tekutými, hůře uchopitelnými, čitelnými a srozumitelnými. Současně s tím jsme stále více sledováni a stopováni pomocí nových technologií. Jsou o nás ukládána data v rozsahu a pravděpodobně i v kvalitě, které jsou s minulostí nesrovnatelné. Zakládám dneška se stalo sousloví *big data*. Práce s velkými daty získává na významu v čím dál více oblastech lidského života. Mluví se o datové žurnalistice (českým příkladem je např. činnost redakce *Hospodářských novin*, resp. *iHned*), jedním z klíčových sousloví ve vzdělávání bude *learning*

analytics, tj. nástroje k analyzování dat o vzdělávacím procesu (New Media Horizon 2012, <http://www.nmc.org/horizon-project/horizon-reports/horizon-report-higher-ed-edition>; navštíveno 19. 5. 2013). S tím vším je spojen dohled, klíčová dimenze modernity. Bauman s Lyonem ho označují za tekutý, protože na rozdíl od předchozích fází moderny nemá pevný zdroj (s. 14). Dohled je stále méně spojen s pozorováním konkrétního místa, jako tomu bylo v době Benthamova *Panoptikonu*, naopak, stále více překračuje geografické hranice.

Bauman s Lyonem si jako první příklady rozvoje tekutého dohledu vybírají drony a sociální média, jež rozebírají v první kapitole. S tím, jak jde kupředu technologický vývoj, jsou létající drony čím dál tím menší, hůře sledovatelné, ale zato lépe sledující. Bauman také ukazuje na paradox spojený se sociálními médii. Zatímco dříve byla snaha vyhnout se dohledu, dnes se dobrovolně odhalujeme, chceme být sledováni, abychom nebyli osamělí. Paradoxně je to právě tím, jak stále víc privatizujeme některé své aktivity (M. Castells: *The Rise of the Network Society, The Information Age. Economy, Society and Culture I*. Blackwell, Cambridge – Oxford 2000). Díky mikrovlnným troubám nejsme závislí na společném stolování, díky mp3 přehrávačům si nosíme s sebou svoji hudbu, na druhou stranu sdílíme na sociálních sítích fotografie konzumovaného jídla a právě poslouchanou muziku. Propojují se tak dva protiklady. Panoptické přikázání („neměj bys vědět, kdy tě sledují, aby sis nemyslel, že tě nesledují“) naplňují drony a čím dál menší kamerové systémy. Na druhé straně se pak stará panoptická noční můra („nikdy nejsem sám“) mění v naději („nikdy nebudu sám“). Strach z utajení se tak mění v radost z pozornosti

(s. 33). Bič Velkého bratra z Orwellova románu 1984 sice hrozí, ale skrytěji – daleko více se uplatňuje Huxleyho vize společnosti ovládané slastí (všiml si toho už N. Postman: *Ubavit se k smrti*. Mladá fronta, Praha 1999).

Bauman poukazuje na to, že zatímco začátek moderny byl vítězstvím soukromí, dnes se stává soukromí komoditou, kterou nabízíme ostatním, abychom se nestali outsidersy (vtipně to paroduje seriál *South Park* 2010, 14x04). Kdo není vidět, je podezřelý. Stáváme se zbožím a zároveň jeho marketérem a prodejcem (s. 41). Jsme spotřební společností, ve které jsme jak spotřebiteli, tak zároveň spotřebním zbožím. Kdo chce ve většině oblastí uspět, musí být viděn a musí umět ze sebe *udělat* produkt (s. 42). Lyon se pak snaží najít vnitřní význam zprostředkování pomocí sociálních sítí. Táže se, zda jsou digitálně zprostředkované vztahy pro svou techničnost diskreditovány, nebo zda naopak digitální svět sociální sféře pomáhá (s. 45). Bauman říká, že je to nejednoznačné, protože sociální média jsou jako nůž, kterým si můžeme namazat chleba, ale i podřezávat hrdla (s. 53). Jsme v rozporuplné situaci, chceme mít zároveň bezpečí i svobodu, což ale není možné. Dobrým, i když v knize neuvedeným příkladem je dnešní obliba adrenalinových sportů.

V druhé kapitole Lyon s Baumanem diskutují o teoretických modelech dohledu. Začínají s rozбором modelu panoptika. Dle Baumana není panoptikon mrtvý, ale rozhodně se nejedná o univerzální vzorec dohledu, jak se domníval Foucault. Panoptikon se využívá pro dohled nad „nezvladatelnými“ oblastmi naší společnosti, jako jsou věznice nebo psychiatrické léčebny (s. 61). Proces řízení směřuje

od hierarchického byrokratického dohledu, kdy se potlačují určité části osobnosti, od modelu šéf-podřízený k modelu kupec (zaměstnavatel)-zboží (zaměstnanec), který využívá celou osobnost zaměstnance, jehož výkon je motivován hrozbou, že bude nahrazen výhodnějším zbožím (zaměstnancem). Přesto zde určitá forma minipanoptika zůstává ve formě služebních mobilních telefonů, které nutí zaměstnance být kdykoliv k zastavení, a ve formě GPS ve služebních autech (ani tento příklad Bauman neuvádí). Dále autoři rozebírají pojem *ban-opticon* francouzského profesora bezpečnostních studií Didiera Biga. Ban-opticon je způsob používání profilačních technologií na nadnárodní úrovni pro rozhodování o tom, kdo má být vystaven specifickému dohledu. Tento dohled přitom není jednolitý, ale fragmentovaný a heterogenní. Ban-opticon má tyto hlavní rysy: za prvé, výjimečný stav se stává rutinou, za druhé se pak vytváří profilování (vyučování určitých skupin lidí kvůli jejich budoucímu chování) a za třetí „normalizace“ nevyločených skupin (vede k jejich víře ve volný pohyb osob, zboží atd.) (s. 67). Bauman souhlasí, že Bigův ban-optikon je příkladem filosofie dohledu (srov. Z. Bauman: *Globalizace – důsledky pro člověka*. Mladá fronta, Praha 1997), kdy není cílem držet lidi uvnitř, jako to činilo panoptikum, ale vně. Následuje rozbor pojmu *synoptikon* norského sociologa Thomase Mathiense, podle kterého dnes již „hrstka nesleduje mnohé“, ale za působení dnešních masmédií „mnozí sledují hrstku“ (s. 72). Zde ovšem Bauman s Lyonem opomíjí fakt, že už jsme se dostali do fáze komunikace a tím pádem i sledování, jak říká Vin Crosby, kdy mnozí komunikují s mnohými a mnohými jsou sledováni a mnohé chtějí sledovat (model *many to many*).

Ve třetí kapitole autoři probírají jednání na dálku, distancování a automatizaci. Bauman se vrací ke svým analýzám moderny a připomíná, že posvátným slovem moderny je Rozum vtělený do Řádu. Řád stojí za Benthamovým panoptikem, taylorismem a Fordovou pásovou výrobou a Le Corbusierovou představou domu jako „stroje na bydlení“ (s. 82). Řád, který má být cestou k dokonalosti a který na této cestě odstraňuje vše „zbytečné“. Řád, jehož součástí je destrukce, která odstraňuje překážky stojící v cestě dokonalosti. V rámci snahy o dokonalost jsou nastoleny procesy distancování se od konečného výsledku a etický aspekt jednání jedinců v tomto procesu se stává neviditelným. Dochází tak k *adiaforizaci*, procesu při němž se zneškodňuje mravní odpor proti nemorálním činům ve prospěch výlučné aplikace kritéria dosažení plánovaného účinku. Bauman připomíná, že vyvrcholením tohoto procesu (moderny) je holocaust. Neméně podstatnou tezí pak je, že již nevytváříme technologie se záměrem určitým způsobem konat, ale že děláme určité věci jen proto, že jsme na to vymysleli technologii (s. 87). Mezi etikou a technologií se rozšiřuje propast. Dnes lze zabít pouhým stisknutím tlačítka a oběť přitom může být tisíce kilometrů vzdálená. Příkladem může být operátor dronu, který dá pokyn k palbě, protože si myslí, že objekty na jeho obrazovce jsou teroristé. Lyon podotýká, že jednání na dálku se objevuje v čím dál větším počtu oblastí, například v práci imigračních a celních úředníků: objekty jsou lustrovány již před nástupem do letadla a hranice se tak rovněž stávají více tekutými.

Ve čtvrté kapitole autoři rozebírají, jak je dohled zaváděn ve jménu bezpečí. S vytvářením bezpečí ale paradoxně vzniká pocit

nebezpečí. Problém je, že nebezpečí je neviditelné. To vede k snaze vše monitorovat, abychom potencionální nebezpečí mohli vyloučit a předejít mu. A čím více dat k monitorování je k dispozici, tím více hrozí, že se člověk může dostat do kategorie vyloučených. Lyon udává příklad norských letců, kteří si stěžovali na přemíru bezpečnostních opatření, protože museli mnohokrát denně projít bezpečností kontrolou, až se skutečně „cítili jako zločinci“ (s. 101).

V páté kapitole zaměřují autoři pozornost na tzv. nová média a konzumerismus. Na příkladu firmy Amazon ukazují, jak komerčním společností přenecháváme data o svém chování a preferencích a jak jsme pomocí těchto dat tříděni do různých kategorií spotřebitelů. Navíc jsme podněcováni k tomu, abychom své chování sdíleli a užívali si slast z toho, že jsme sledováni. Pomocí nových médií si kolem sebe vytváříme bublinu, v níž je „pouze“ to, co chceme vědět. Bauman podotýká, že nová média velmi usnadňují vytváření potřeb, protože nabízejí spotřebitelům zboží na základě znalostí jejich preferencí. Zákazník tak ani nemá pocit, že se jedná o reklamu, ale naopak je spokojen, že se mu vychází vstříc. Amazon v současnosti dokonce uvažuje o tom, že by odesílal zboží ještě před jeho objednaním na základě našich minulých preferencí.

V šesté kapitole se rozhovor stáčí k etickému zkoumání dohledu. Lyon otevírá debatu tvrzením Garyho Marxe, že nový dohled potřebuje novou etiku. Problémem je, že technologické změny jsou příliš rychlé. Lyon také podotýká, že problémy souvisí s tím, že zatímco informace byly odtrženy od lidských zdrojů, naše těla jsou čím dál více „informatizována“ (s. 131). Na více úrovních je o nich sbíráno více informací.

Bauman k tomu poznamenává, že jsme více a více rozebírání na jednotlivé prvky, a jako příklad uvádí seznamovací agentury, které vybírají partnery na základě požadovaných a potencionálně kompatibilních vlastností. Lidská bytost je tak v tomto procesu rozložena. V tomto procesu rozkladu pak do jisté míry mizí Lévinasův „Druhý“ a jeho tvář, skrze niž objevujeme svoji lidskost.

V poslední kapitole se autoři zamýšlejí nad tím, zda nám zbývá ještě nějaká naděje na změnu, nebo zda směřujeme k další totalitě. Bauman podotýká, že i v mezních situacích, jako byly koncentrační tábory, nebylo možné zcela potlačit lidskou volbu a lidství. A že prostor pro volbu a svobodu zde stále bude.

Autorům se v jejich dialogu podařilo poměrně dobře zachytit problémy spjaté s dohledem v soudobé společnosti. Nevýhodou formátu knihy je, že některým oblastem nevěnují tak hlubokou pozornost, jakou by si zasloužily. Uniká jim například, že sociální sítě a média webu 2.0 jsou založeny na komunikačním modelu „mnozí k mnohým“. Nejsme jenom sledováni, ale také chceme více sledovat ostatní, a to nejen naše přátele na sociálních sítích. Jako příklad lze uvést rozmach reality show v oblasti zábavy a snahu kontrolovat státní mocenský aparát pomocí transparentního zveřejňování většího množství dat o jeho aktivitách. Velkým kladem knihy je svěží jazyk plný metafor a až na výjimky velmi dobrý překlad Martina Rychlíka. Kniha by se měla stát doporučenou četbou pro dnešní studenty sociálních věd.

Jan Beseda

**Tomáš Pavlíček – Petr Píša –
Michael Wögerbauer (eds.):
Nebezpečná literatura?
Antologie z myšlení o literární
cenzuře.**

Host, Praha 2012, 552 s.

Proměnu vnímání a zkoumání fenoménu cenzury v posledních desetiletích zachycuje antologie teoretických a historických studií z různých jazykových oblastí (německé, anglické, francouzské, ruské a polské). Na úvod jsou zařazeny studie Aleidy a Jana Assmannových, kteří cenzuru pojmají v kontextu kulturní antropologie, respektive zabývají se kánonem a cenzurou jako kulturně-sociologickými kategoriemi, a Pierra Bourdieua, jenž se soustředí na základní struktury jazyka a diskursu. Právě Bourdieu spolu s Foucaultem stáli za vznikem tzv. nové cenzury (*new censorship*), která zahrnuje práce Judith Butlerové, Brooka Thomase, Michaela Holquista nebo Richarda Burta. V antologii ale nechybí ani práce, jež některé prvky dekonstruktivistického směru studia společenské regulace literatury a umění kritizují (Beate Müllerová) nebo vycházejí spíše z teorie komunikace (Andrzej Urbanski, Armin Biermann, Reinhard Aulich).

V českém prostředí vychází uvažování o cenzuře z tradičního postoje binární opozice moci, jež je uplatňována vůči literátům (toto vidění přitom, jak upozorňuje jeden z editorů antologie Michael Wögerbauer, se jen zřídka kdy uplatňuje na straně moci, zato slouží často sebelegitimizaci „potlačovaných“). Českou literární historií se tak od doby osvícenství vine narativ literárních dějin tvořených událostmi, jež literatuře pomáhaly, a zásahy, které jí spíše překážely,

přičemž cenzura se obvykle počítá k těm druhým. Antologie *Nebezpečná literatura?* staví ale na textech zahraničních autorů, kteří se tohoto binárního pojetí fenoménu cenzury zřikají. Samotný pojem „nová cenzura“ vychází z historických i kulturních východisek a zkušeností lidí, kteří se s přímou a otevřenou cenzurou, jak ji známe z totalitních režimů včetně socialistického Československa, nikdy nesetkali. Proto spíše než s otevřenými cenzurními zásahy pracují s modelem cenzury jako obousměrného a zároveň produktivního procesu. Přesto nelze říci, že nová cenzura je opakem razantní cenzury z nedemokratických režimů. Jde mnohem více o nový pohled na mechanismy regulace literární komunikace. Nová cenzura rozhodně není konkrétní metodou či metodologickým přístupem – ostatně texty zařazené do antologie vypovídají nejvíce o tom, jak různorodá, co se metodologie, ale i témat týče, nová cenzura je.

Zařazené texty jsou dvojího druhu: jednak jde o teoretické práce, druhou skupinu pak tvoří historické studie. Nejradikálnější jsou v novém pojetí fenoménu cenzury Pierre Bourdieu a Judith Butlerová, kteří zcela opouštějí model cenzury jako instituce řízené politickým či církevním systémem. Oba navazují na Heideggerovy analýzy, na jeho neurčité „ono se“ (*das Man*), které je tím, co je „společné“, tyranické, inkvizitorské a nivelizující, tím, co se vyhýbá zodpovědnosti, vzdává se vlastní svobody, propadá lehkovážnosti a zjednodušování. Butlerová i Bourdieu popírají jednoznačný vztah mezi cenzurujícím a potlačeným subjektem, protože cenzuru spoluvytvářejí a zároveň jí trpí všichni. Bourdieu tuto všudypřítomnou a zároveň neviditelnou cenzuru zasazuje do své teorie sociálních polí, v níž každý musí respektovat pravidla daného

sociálního pole, pokud se chce účastník činnosti v něm, přitom ale stejné manipulaci podléhají jak manipulovaní, tak ti, kteří ono sociální pole udržují v chodu. Podle Butlerové je to právě tato skrytá forma cenzury, jež – sama nerozpoznána – teprve ono zjevné, v jistém smyslu deklarované provádění cenzury vůbec umožňuje. Ani analytické rozlišení implicitních a explicitních forem cenzury však není přesné – tyto formy se mnohem pravděpodobněji pohybují na škále, jejíž středové hodnoty představují formy cenzury, které ani nejsou v tomto smyslu rozlišitelné. A právě tyto nejvíce prchavé a skryté formy cenzurního působení jsou svým matoucím působením politicky nejúčinnější. Cenzura se totiž stává napadnutelnou v okamžiku, kdy činí své zásahy explicitními, a uniká pozornosti a kritice, když působí v obtížně postřehnutelných a rozlišitelných podobách, například vytěsňením určitých druhů výpovědí.

Podle Armina Biermanna je tak tradiční cenzura vždy symptomem příliš malé moci, protože tam, kde moc funguje, je cenzura nadbytečná (Biermann zde hovoří o funkčním ekvivalentu). Cenzura totiž funguje tím lépe, čím více je rozptýlená a svými objekty nezaznamenávaná. V takovém případě pracuje velice efektivně, její znaky jsou však v praxi jen těžko postihnutelné. Marta Fiková posouvá cenzuru od tradičního modelu ještě jiným směrem: situuje ji do role spoluautora díla, který se vlastně anonymně ztotožňuje s autorem či (u zahraničních děl) překladatelem. Lev Losev považuje metonymii, která se zrodila v důsledku systému sociálních a politických restrikcí, za zcela specifický typ, v tomto smyslu má tedy podle něj cenzura zásluhu na vzniku nové formy určitého literárního prostředku. Podobně Annabel Pattersonová míní, že cenzuře

vděčíme za naše pojetí literatury jako diskursu, který má svá vlastní pravidla.

Vzhledem k zaměření antologie na tzv. novou cenzuru se na první pohled jeví jako poněkud zvláštní závěrečné zařazení bibliografického přehledu bádání o cenzuře tisku a literatury v českých zemích, jež přirozeně souzní spíše s tradičním způsobem nahlížení na fenomén cenzury. I tento souhrn však přináší odlišné náhledy, zejména ze sociologie literatury třicátých a čtyřicátých let 20. století (Karel Krejčí, Jan Mukařovský) či zprostředkování fenoménu nové cenzury Jiřinou Šmejkalovou na přelomu tisíciletí.

Zuzana Labudová

Markéta Svobodová:
Krematorium v procesu
sekularizace českých zemí
20. století. Ideové, stavební
a typologické proměny.

Artefactum, Praha 2013, 182 s.

Rozšíření křesťanské propagandy, konsekvantní výstavba krematorií a postupný nárůst podílu pohřbů žehem v českých zemích od konce 19. století, které až do jejich odsunu/vyhnání zasahovaly rovněž české Němce, byly dlouho v evropských poměrech zcela výjimečné a dodnes platí, že Česká republika je jedním z „premiantů“ v této oblasti. Nepřekvapuje proto, že se tato oblast stala předmětem historického (A. Kudláč, M. Lenderová, Z. R. Nešpor), sociálněantropologického (O. Nešporová), teologicko-právního (T. Kotrlý) a v neposlední řadě uměleckohistorického studia – Markéta Svobodová (původně Večeřáková)

k ní publikuje již od konce devadesátých let. První moderní monografie věnovaná českým krematoriím je však očividným zklamáním, především proto, že výtvarně dobře vypravená kniha neobsahuje příliš mnoho textu a snad i proto jí chybí komplexní pohled na studovanou problematiku, který se zdá slibovat titul.

Ve skutečnosti jde o úzce uměleckohistorický popis šestnácti staveb, rozhodně ani v těchto případech nikoli vyčerpávající, ačkoli celkem jich byl v českých zemích postaven dvojnásobek (tvrzení o 27 krematoriích postavených do roku 2000 na s. 147 je samozřejmě mylné, odpovídá pouze jejich současnému počtu) – autorce uniká především typ tzv. kremačních továren, slabě zastoupena jsou však i ostatní krematoria z druhé poloviny století a vůbec není uvažováno o provizorních krematoriích, která vznikla konverzí jiných staveb, ačkoli i ta měla specifickou estetiku. Jestliže recenzovaná kniha nepostihuje ani všechny ideové a architektonické typy kremačních staveb v českých zemích, ještě horší je to v případě zasazení jejich výstavby, funkce a provozu do dobových sociokulturních, případně politických či náboženských souvislostí. V tomto směru autorka neprovedla žádný vlastní výzkum a sekundární literatura, z níž čerpá, je zcela nedostatečná – z české citelně postrádám novější historické studie, včetně těch zaměřených přímo na oblast kremačního hnutí, ze zahraniční přinejmenším díla Hilary J. Graingerové, která je jistě nejvýznamnější odbornicí na proměny kremační architektury (pominutí Petera Juppa, Stephena Prothera či Tonyho Waltera a dalších autorů je však stejně problematické). Titulem díla slibovaný kontext je proto zpracován velice povrchně (odkaz na Bachélarův esej *Psychoanalýza ohně* přitom působí

až komicky) a v řadě případů chybně, pozitivně lze hodnotit jen většinu „medailonů“ konkrétních popisovaných staveb, a to především pro meziválečné období.

První česká, respektive také německá krematoria na českém území jsou reprezentována dvanácti případy, mezi nimiž chybí jen obě provizorní krematoria a větší diskuse o nerealizovaných stavbách. Autorka nicméně shromáždila alespoň základní údaje o výstavbě a provedení jednotlivých staveb, které doprovodila odpovídajícím uměleckohistorickým popisem, a povšimla si rovněž dobových diskusí. Kupříkladu hodnocení Wiesnerova brněnského krematoria jako nového typu či pasáž o střetu mezi novoklasicismem a funkcionalismem jsou proto odpovídající, i když výklad mohl být rozsáhlejší a hlubší. Poválečné období je naproti tomu zpracováno jen nedostatečně a nejsem si jist ani výpovědní hodnotou zvolených případů (Ostrava, Praha-Motol, Ústí nad Labem, Zlín): moderní stavby se stylovou ambicí by měla vedle uvedených případů zastupovat rovněž krematoria v Českých Budějovicích, Domažlicích, a především v Jihlavě a v Šumperku, drobnější civilistní stavby Blatná, Česká Třebová, Jindřichův Hradec a Tábor, zcela pak chybí „nepovedené případy“ (Most, řadil bych sem však i Ostravu), už zmiňovaný typ „kremačních továren“ (Kladno, Mělník) a hlubší diskuse o výstavbě nových krematorií po roce 1989 (Hustopeče, Jihlava, Plzeň, Semily, Vysočany). Další etapy (zásadního) vývoje kremační ideologie i jejího („shora“ podporovaného) praktického uskutečňování prostřednictvím výstavby krematorií autorka jednoduše řečeno odbyla, zřejmě proto, že původní diplomní práce – z níž při přípravě knihy evidentně vycházela bez ohledu na téměř dvacetiletý časový odstup – byla

zaměřena právě jen na období desátých až čtyřicátých let 20. století.

Je nanejvýš smutné, dostalo-li se tak významnému společenskému i architektonickému a výtvarnému fenoménu, jakým jsou moderní česká krematoria, tak nedokonalého (prvního moderního) knižního zpracování. Věcné a kontextuální nepřesnosti či vyložené omyly jdou totiž v recenzované knize do desítek a bez výhrad rozhodně nelze přijmout ani všechny uměleckohistorické popisy konkrétních realizovaných staveb.

To by se nemělo stávat ani v případě popularizačních prací, nehledě na to, že autorka zřejmě měla vyšší ambice (svědčí o nich vydání v ústavním nakladatelství Ústavu pro dějiny umění i podpora Ediční rady Akademie věd ČR). Takto lze jen doufat, že kniha bude velice rychle nahrazena nějakou lepší – na této lze asi nejvíc ocenit některé ilustrační fotografie vytvořené Martinou Novozámskou.

Zdeněk R. Nešpor

Sociologická práce jako věc svědomí. K devadesátým narozeninám dr. Eriky Kadlecové

Pracovat v oboru společenských věd bývá v časech nesvobody velice nebezpečné. Člověk se může stát služebníkem utlačovatelského režimu, může se stát nástrojem ohlupování jiných, může resignovat na své poslání a přežívat sám jako „mankurt“. Existují však vzácní lidé, kteří vykonali významnou sociologickou práci navzdory nepříznivé době. Jednou z nich je Erika Kadlecová.

Erika Kadlecová se narodila 20. června 1924 v korutanském městě Spittal an der Drau, vyrostla v Brně, kde také ukončila střední školu s výborným prospěchem. Protože to bylo za německé okupace, v roce 1943, čekala ji po maturitě otrokářská práce (*Totaleinsatz*) ve zbrojním průmyslu. Za štěstí se tehdy pokládalo, že nebyla poslána do Říše, ale do továrny v Kuřimi. Po válce se s nesmírnou energií věnovala osvětové práci a současně studovala nejříve na Filosofické fakultě UK v Praze, potom aspiranturu na Akademii společenských věd v Moskvě. Její vědecká práce byla zaměřena na otázku společenského vědomí.

Po návratu ze Sovětského svazu se stala členkou Kabinetu pro filosofii (později Filosofický ústav ČSAV), kde se zprvu věnovala aktuálním propagandistickým tématům. Záhy však obrátila svoji pozornost k moderní religiozité, jejíž výzkum v roce 1963 ve Filosofickém ústavu prosadila. Stala se představitelkou obnoveného sociologického studia náboženství v tehdejším Československu. Připravila, organizovala a pak vyhodnotila empirický výzkum religiozity

Severomoravského kraje, který je dodnes oceňován i v mezinárodním srovnání. Tento výzkum, stejně jako pozdější komparativní výzkum religiozity mládeže, poukázal na problematičnost a neefektivnost komunistické proticírkevní politiky. V téže době navázala Kadlecová kontakty se sociology a religionisty z dalších zemí východního bloku a zapojila se do koordinace jejich činnosti, v dubnu 1967 uspořádala v Mariánských Lázních konferenci východních i západních marxistů a křesťanských myslitelů, ve svobodném světě vysoce ceněnou.

Koncem šedesátých let, v čase tzv. oblevy, Kadlecová přešla od teoretického bádání do politické praxe. V roce 1967 se stala zaměstnankyní ministerstva kultury, kde byla v dubnu 1968 pověřena vedením sekretariátu pro věci církevní. Během několika měsíců se jí podařilo radikálně změnit politiku státu v poměru k církvím. Tento výkon dokázali dosud ocenit spíše odborníci v zahraničí než doma (např. G. P. Muraško ve sborníku Institutu slavjanovědeníja Ruské akademie věd, Moskva 2013). Srpnová okupace ukončila tuto misi do praktické politiky, ale hluboký zájem Eriky Kadlecové o otázky svobody vyznání, náboženství a svědomí nepřerušila. V týdnech naprosté nejistoty,

kdy jiní zvažovali, kde a jak se ukrýt před útlakem nové totality, Erika Kadlecová ne-rezignovala, ale moudře zachraňovala stopy reformních projektů a projevy svobodného myšlení.

V prosinci 1968, ještě pod hlavičkou Sociologického ústavu ČSAV, uskutečnila dotazníkový průzkum, kterým se obracela na všechny duchovní, kteří působili v českých zemích. Dotazník byl zaměřen na připomínky k polednové církevní politice. Otázky měly zachytit jejich starosti a potíže církví. Na přiloženém listu, který byl do zpracování průzkumu zahrnut, bylo možné vyjádřit se k dalším problémům, které nebyly v dotazníku zahrnuty. S ohledem na změněnou politickou situaci se autoři dotazníku rozhodli nezjišťovat žádné osobní údaje respondentů. Potom byly dotazníky dvacet let pečlivě ukryty a za úspěch se považoval fakt, že za výzkum nebyl nikdo postižen.

Násilná likvidace „obrodného procesu“ znamenala pro Eriku Kadlecovou nejen odchod z ministerstva, ze Sociologického ústavu ČSAV, vyloučení z KSČ, ale i nemožnost získat jakékoli kvalifikované zaměstnání. I když si vydělávala na živobytí prací jako účetní v obchodních organizacích, nepřestala se zajímat o věci veřejné. Spolu s manželem, významným ekonomem Miroslavem Kadlecem, byla mezi prvními signatáři Charty 77. Stejně jako ostatní z těch několika set statečných lidí, byla podrobena státní šikaně, domácím prohlídkám, výslechům i věznění. Dnes s úsměvem vzpomíná, jak vyšetřovatel při jednom z řady výslechů obvinil ji i manžela ze závislosti na nikotinu a naznačil jim, že i přes tuto závislost lze člověka ovlivňovat. Tehdy se Erika i Mirek rozhodli, že s kouřením přestanou, a přestali naráz a definitivně. Když o tom vypráví,

je na své tehdejší rozhodnutí oprávněně hrdá: i když byli dále pronásledováni, cítili se více svobodni, jako nekuřáci se zbavili své závislosti.

Erika Kadlecová spolupracovala na přípravách dokumentů Charty 77 (dokument o stavu vězeňství), spolupracovala s Výborem na obranu nespravedlivě stíhaných. U soudů se zastávala lidí, kteří byli pronásledováni za své náboženské aktivity. Sledovala například spor evangelického faráře Jan Kellera, který ztratil státní souhlas k duchovenské činnosti za to, že organizoval společná setkání věřící mládeže, anebo soudní proces v Olomouci, v němž byl za svoji činnost v katolickém samizdatu souzen Michal Mrtvý. Se znalostí věci dokazovala, že to, co bylo (v roce 1986!) označováno za trestný čin maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi, trestný čin pobuřování či podvracení republiky, byla přirozená občanská aktivita, zaručená paktem o lidských právech. V samizdatu vyšla její stať o vzestupu zájmu o náboženství v české společnosti, zúčastnila se práce na samizdatové učebnici nejnovějších dějin, do níž napsala kapitolu o situaci náboženství a náboženských institucí ve 20. století (dílo vyšlo v únoru 1990 i knižně: V. Mencl – M. Hájek – M. Otáhal – E. Kadlecová: *Křesťanství 20. století. Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách*. Praha 1990).

V čase „glasnosti“ mezi červencem 1987 a únorem 1988 Kadlecová přistoupila ke zpracování výzkumu duchovních z roku 1968. Úschovu přežilo 1089 vyplněných dotazníků. V úvodu studie vysvětluje: „Proč vykopávám tento snímek, momentku starou 20 let? Protože je to nesplněný závazek, to za prvé. Slib se musí plnit, lépe pozdě než nikdy, živým i mrtvým. Dále proto, že podle mého názoru má i určitou poznávací

hodnotu z hlediska historie. Jsou zde autentické prožitky a pocity jedné skupiny obyvatelstva. Škoda, že nemáme podobným způsobem zachyceny i jiné společensky angažované skupiny – španěláky, účastníky protifašistického odboje... Obraz padesátých let i obraz ledna [1968] by vystoupil ještě plastičtěji. Často stačí jedna věta, za kterou stojí zkušenost člověka, charakterizovat dobu: ‚Když zastaví před farou auto, tak vím, že pro mě nejdu‘; ‚Mám už zase vlast.‘ Je ještě jeden důvod, proč se k lednu vracet. Ne proto, že žijí ti, kdo jej dělali, ale že vládnou ti, kdo jej likvidovali. Jejich legitimita, jejich právo vládnout není odvozeno ani z milosti boží, ani z vůle lidu, ale ze zásluh na potlačení ‚kontrarevoluce‘, z ‚překonání krizové situace roku 1968‘. Proto musí trvat na zatracení všech a všeho, co jim páchne reformou, demokratizací a svobodou slova. Není to nostalgie ‚mužů ledna‘, ale noční můra konzumentů srpna, pro kterou není možné nechat minulost minulostí a jít dál.“

Studie Eriky Kadlecové, přestože zpracovávala dvacet let staré dotazníky a přestože byla napsána před více než dvaceti lety, dodnes neztratila na aktuálnosti. Píše se v ní třeba to, že „[p]ro většinu duchovních se stal církevní tajemník symbolem a ztělesněním všeho negativního, nepřátelského a despotickeho, co navíc má nad ním neomezenou moc a proti čemu se není kam a ke komu odvolat.“ „Pocit bezmoci duchovních umocňoval fakt, že prováděcí nařízení a směrnice k tzv. církevním zákonům nebyly veřejně publikovány; pověstná ‚fiatlová knížka‘, která je obsahovala, byla v ruce církevního tajemníka, který ji sám držel i vykládal.“ Nová linie v politice vůči církvím a křesťanům byla schválena vedením KSČ v březnu 1968, a tudíž do doby ankety

mohla působit méně než tři čtvrtě roku. Zajímalo nás, do jaké míry vůbec pronikla „dolu“ přes všechny filtry zděděných aparátů, stereotypů v hodnocení, předsudků na obou stranách, zajetých praktik a navyklých přístupů. Navíc, aby bylo dosaženo významnějšího obratu, nestačilo vydání směrnic, ale musela ji pochopit nebo alespoň tolerovat veřejnost – jak stranická, tak nestranická. Duchovní sloužící na faře byl tím konečným adresátem změn. Kladnou odpověď dalo 999 duchovních, tj. 92 % respondentů. Po opravě se zřetelem na menší zastoupení ŘK [římských katolíků] a ČSL [duchovních Církve československé (husitské)] ve vzorku zůstává 91 % pozitivních odpovědí, 5 % kategoricky záporných a 3 % záporných odpovědí s vyjádřením nadějí do budoucna. Když duchovní vypovídají o tom, jak se leden odrazil v jejich životě, zaznívá nejvýrazněji pocit *svobody* reálné a realizované, prožitek lidských práv ve všech oblastech, tudíž i v oblasti svobody svědomí, víry, slova, uplatnění vlastní osobnosti.“

Dnešního čtenáře mohou překvapit některé odpovědi na otázky, kterými byla hodnocena politika komunistického režimu vůči církvím před reformním časem: „Vnější tlak, jemuž byly společně vystaveny všechny církve, vedl také ke sblížení mezi nimi, staré třenice a nevráživosti byly překlenuty nově vzniklou solidaritou“ (ČSL); „Obtížná situace se odrazila i na mezilidských vztazích uvnitř kléru jednotlivých církví. Dochází k určitému procesu demokratizace, sociální a společenské rozdíly se podstatně zúžily, služební podřízenost musela být v mnoha ohledech nahrazena uvědomělou dobrovolnou kázní“ (ŘK); „Kněz se dostal mezi věrné a dělníky“ (ŘK); „Politický, hospodářský a společenský útlak semkl církve do jednoho houfu, že si byly bližší“ (ČSL).

Pozoruhodné je, že nemálo odpovědí hodnotilo kladně zestátnění církevního majetku (pozemků, event. podniků): „Duchovní byli zbaveni starostí o hospodářství – polnosti“ (ŘK); „Socializace půdy náležející Církvi by kromě výjimek byla v podstatě vítanou“ (ŘK); „Církev se stala takovou, jakou měla vždy být – chudou“ (ŘK). Reformní politika, která v roce 1968 nastolila dialog církví se státní mocí, byla hodnocena velmi pozitivně: „Vrátila život důstojný člověka, vdechla nový život do svobody slova Božího i náboženského tisku, vrátila duchovním i mnohým věřícím radost z práce a chuť k ní a sblížení všech vrstev občanstva. Osobně cítím, že z toho bude mít zisk především naše vlast, stát“ (ŘK); „Ano, svobodná, pozitivní práce, *důvěra* ve státní a stranické vedení“ (ČSL); „Oficiální proklamace KSČ v Akčním programu, že počítá s křesťany v tomto státě jako s rovnými partnery na společném díle, dává pocit uvolněnosti ve sborové práci“ (EV = evangelík). Spolu s pocitem svobody byl vyzdvihován návrat zákonnosti, přítomnost právního řádu: „S velikým zadostiučiněním jsem pocítil, že jsme osvobozeni od strachu – že se nám konečně už trochu důvěřuje a že se izolace dost uvolnila“ (ŘK); „Pocítil jsem vnitřní ulehčení mnohaleté tísně“ (ŘK); „Cítím se bezpečnější, zdá se mi, že mě bez důvodu nezavrou nebo nepošlou do PTP. Mám pocit, že nastala jakž takž právní jistota“ (ŘK). S pocitem svobody a jistoty se vrátil i pocit osobní důstojnosti a platnosti, a tím i plného občanství – dva nejpocetnější bloky odpovědí vyjadřujících určité obavy měly společného jmenovatele. Nevjadřovaly obavy z polednové politiky, ale naopak *o ni*. Nejčastěji byl vyjadřován strach z návratu do stavu před lednem: „Pokud obavy, tedy jen aby to nové demokratické

vydrželo“ (EV); „Obavy, aby započaté církevní politice nebylo zabráněno“ (ČSL); „Obava, zda vše vydrží“ (ŘK).

Obrodný proces trval příliš krátce. Erika Kadlecová však svůj výzkum po mnoha letech dokončila a svému poznání zůstala věrna. I pro vědce je kontinuita postojů znakem pevnosti charakteru. Dnes žije tato moudrá žena v ústraní, ale zůstává pozitivní. S moudrým nadhledem sleduje zvuky okolního světa, jehož obraz už její oči nepostřehnou. Byla vždy skromná, neočekává oslavu svého životního jubilea, ale bylo by dobré uznávat výsledky její práce, které jsou stále aktuální.

Květa Jechová

Příprava konference *Perspectives on Contemporary Legend*

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze a International Society for Contemporary Legend Research pořádají ve dnech 3. – 8. června 2014 v Praze 32. ročník mezinárodní konference věnované problematice soudobých neformálně i mediálně šířených kolektivně sdílených narativů, především takzvaným současným (městským) pověstem a fámám. Odborné setkání, které bylo od roku 1982 pravidelně pořádáno na University of Sheffield ve Velké Británii v podobě interdisciplinárních seminářů, se od konce osmdesátých let 20. století koná v ročním intervalu střídavě v USA, Kanadě a některé z evropských zemí.

Pražské konference se zúčastní přes 50 badatelů z 15 zemí světa (USA, Kanada, Ruská federace, Argentina, Velká Británie, Portugalsko, Francie, Belgie, Nizozemsko, Německo, Slovinsko, Estonsko, Litva,

Slovensko a Česká republika) a přinese také následující tematické okruhy: vztah politiky a současného folkloru v sovětském a postsovětském prostoru – urbánní prostor a neformálně šířené texty v postsocialistických zemích – konstruování folklorních narácí v masových komunikačních médiích – vernakulární fikce na současném internetu – folklorní dimenze první a druhé světové války – vyjednávání statusu poutních míst

prizmatem současných pověstí – legendární rozměr současných svatebních rituálů – fámy a politika v období kolonialismu a neokolonialismu.

Zájemci mohou kontaktovat organizátora PhDr. Petra Janečka, Ph.D. z Ústavu etnologie Filozofické fakulty UK nebo navštívit internetové stránky konference: <http://contemporarylegend.org/>.

Petr Janeček